

Kitap Tanıtımı

Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori

Özgün Adı: Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity and Political Theory

Phoenix Yayınevi, 2002, Ankara, 480 s.

Yazar: Bhikhu Parekh

Çeviri: Bilge Tanrıseven

Fatma Nur ŞENGÜL*

Bhikhu Parekh, Hull Üniversitesi'nde Siyaset Teorisi profesörüdür. Uluslararası alanda tanınmış bir kuramcı olan ve siyaset felsefesi üzerine beğeni toplamış birçok kitabın yazarı olan Parekh, Harvard, Viyana ve Beçelona'nın da içinde bulunduğu çok sayıda üniversitede konuk profesör olarak bulunmuştur. Birleşik Krallık Irksal Eşitlik Komisyonu'nda Başkan yardımcısı olarak görev yapmasının yanı sıra Hindistan'da bir üniversitede de rektör yardımcılığı yapmıştır. Çokkültürlü Bir Britanya'nın Geleceği Komisyonu'nun başkanlığını yürüten Parekh, 1992'de yılın Asya Kökenli Britanyalısı (British Asian of the Year) seçilmiştir. 1999'da BBC'nin yaşam boyu başarı ödülüne layık görülmüştür. 2011 yılında Nottingham Trent Üniversitesi'nden onursal sosyal bilimler doktora derecesini almıştır. Ayrıca 20 Temmuz 2011'de Edge Hill Üniversitesi tarafından fahri doktora ödülüne layık görülmüştür.

Bilge Tanrıseven, ilk ve orta öğretimini Kocaeli'nde tamamlamış, yükseköğrenimini Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nde yapmıştır. Phoenix yayınevinde çevirmenlik görevinde bulunmaktadır.

Parekh, Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek kitabını, Hindistan'da Baroda Üniversitesi'nde üç yıl rektör yardımcılığı ve Birleşik Krallık Irklar Arası Eşitlik Komisyonu'nda beş yıl başkan yardımcılığı yaptıktan sonra, bu görevlerden elde ettiği deneyimler vasıtasıyla kaleme almıştır.

* Arş. Gör. Fatma Nur ŞENGÜL, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, fnylimaz@aydin.edu.tr

Yirminci yüzyılın son kırk yılı, yerli halklar, ulusal azınlıklar, etnokültürel uluslar, eski ve yeni göçmenler, feministler, eşcinsel erkek ve kadınlar ile yeşiller gibi farklı grupların başını çektiği bir grup düşünsel ve politik akımın ortaya çıkmasına tanık olmuştur (s. 1). Yirmi Birinci yüzyılda da bu çokkültürlü ortamı dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde görmek ve deneyimlemek mümkündür. Parekh, çokkültürlü ortamı yaratan tarihsel, kuramsal ve pratik olmak üzere üç aşamayı kitabında ele almaktadır. Kitap on bir bölümden meydana gelmektedir; ilk bölüm Ahlaki Monizm (ss. 21-64), ikinci bölüm Çoğulculuk Biçimleri (ss. 65-102), üçüncü bölüm Çeşitliliğe Çağdaş Liberal Tepkiler (ss. 103-146), dördüncü bölüm İnsanoğlunu Kavramsallaştırmak (ss. 147- 182), beşinci bölüm Kültürü Anlamak (ss. 183-228), altıncı bölüm Çağdaş Devleti Yeniden Kurmak (ss. 229-250), yedinci bölüm Çokkültürlü Toplumun Politik Yapısı (ss. 251-304), sekizinci bölüm Çokkültürlü Bir Toplumda Eşitlik (ss. 305-336), dokuzuncu bölümde Kültürler Arası Değerlendirme Mantiği (ss. 337-374), onuncu bölümde Politika, Din ve İfade Özgürlüğü (ss. 375- 426) ve son bölüm sonuç kısmını ele alınmaktadır.

Birinci Bölüm Ahlaki Monizm’de, monizmin “*Yalnızca bir tek hayat tarzının tamamen insani, doğru veya daha iyi olduğunu diğer hayat tarzlarının ise ondan ne kadar farklı ise o kadar yanlış olduklarını savunan görüştür*” şeklinde tanımı yapılmış ve monistlerin kabul etmesi gereken ilkeler ele alınmıştır. Daha sonra yazar, Yunan Felsefesinde akılcı monizmi, Hıristiyanlıkta din bilimsel Monizmi ve Klasik Liberalizmde düzenleyici monizmi ele almaktadır. Sonrasında yazar, Locke ve J. S. Mill’in fikirlerine değinmiş ve Yunan, Hristiyan ve Klasik liberalizmde monizmi eleştirmiştir. Yazar bu üç eğilimi şiddeti haklı çıkarmak veya buna göz yummakta gösterdikleri rahatlık sebebiyle eleştirmekte ve monizmin her türüne karşı okuyucuyu uyarmaktadır. Monizmin, ahlaki ve kültürel çeşitliliğe verilen çok yanlış bir tepki olduğunu belirtmekte ve üzerinde durmaktadır.

İkinci Bölüm Çoğulculuk Biçimleri’nde, yazar Vico, Montesquieu ve Herder’in çoğulculukla ilgili görüşlerini ele almaktadır. Vico, monistlerin aksine kültürel çeşitliliğe değer vermektedir. Ancak kültürel çeşitlilik insanlığın az gelişmiş çağlarını temsil etmektedir ve Vico, toplumun daha yüksek aşamalara ulaştıkça yok olmasına şaşmamaktadır. Hıristiyanlığı, akıl, eşitlik, maddi rahatlık, doğaya hâkim olma değerlerine sahip

olduğu için yüksek bir din olarak ele almaktadır. Montesquieu için ise kültürel çeşitlilik insan yaşamının yaygın ve kaçınılmaz bir özelliğidir ve o, toplumları iklim koşulları içinde ele almaktadır. Avrupa toplumları dışındaki yerleri, despotizm, çokeşlilik, harem ve alışılmadık dini uygulamalar yönünden ele almaktadır. Montesquieu, insan toplumlarını açıklamaya çalışır ancak kendi görüşünden ne kadar farklılarsa o kadar değersiz oldukları şeklindeki yargısından asla geri adım atmamaktadır. Son olarak Herder'e göre tüm kültürler eşit derecede iyi oldukları için değil, üyeleri için çok önemli oldukları ve onları ve onların gereksinimlerini en başarılı şekilde karşılaştıkları için eşittirler. Herder kültürlerin çeşitliliğini onaylarken kültür içerisindeki çeşitliliği hoş karşılamamaktadır. Kültürel bakımdan çoğulcu bir topluma değil, kültürel bakımdan çoğulcu bir dünyaya kucak açmaktadır. Yazar çoğulcu görüşleri, ya insanların tamamen kültürleri tarafından oluşturulduğunu düşünmeleri ya da kültürü bir tür üst yapı olarak görmeleri yönünden eleştirmektedir.

Üçüncü Bölüm Çeşitliliğe Çağdaş Liberal Tepkiler, liberal olan birçok politika filozofu monist ve çoğulcu hatalardan kaçınmaya başlamış, ahlaki ve kültürel çeşitlilik kuramları geliştirmek için çaba göstermeleri üzerinde durmaktadır. Bunlar, hem ortak insan doğasını hem de insanların kültürle iç içe olduğunu kabul eder ve liberalizmi, yeniden tanımlayarak belirli evrensel ilkelere bağlılığından ödün vermeden, çeşitliliğe karşı klasik öncüllerden daha ılımlı hale getirmeye çalışırlar. Bu konuda öncü filozoflar Rawls, Raz ve Will Kymlicka'dır (s. 104). Yazar bu bölümde bu üç düşünürün görüşlerini ele almaktadır. Yazar, liberalleri, geleneksel kültürler üstü insan görüşünü terk etmedikleri yönünden, liberalizmi mutlaklaştırmaları yönünden ve yaşam biçimlerini liberal ve liberal olmayan şeklinde ayırmaları yönünden eleştirmektedir.

Dördüncü Bölüm İnsanoğlunu Kavramsallaştırmak'ta, yazar, insan doğası, kültürel çeşitliliğin temelleri ve çoğulcu evrenselcilik başlıkları üzerinde durmaktadır. İnsan doğası terimi tüm insanların aynı türe ait oldukları için paylaştıkları kalıcı ve evrensel yetenekler, arzular, huylar ve özellikler anlamında tanımlanmaktadır. İnsan doğasının kültür ile olan ilişkisini özellikle ele alan yazar, kültürü insanların var olan doğal doğalarının yanında ikinci bir doğalarını oluşturması biçiminde ele almaktadır. Dolayısıyla insan doğası ele alınırken bireylerin farklı bireysel doğalarından, belli kültürel toplulukların üyesi olmalarından kaynaklanan

doğalarından ve insan türüne ait olmalarından kaynaklanan doğalarından söz edilebileceği üzerine yazar tarafından vurgu yapılmaktadır. Kùltürel çeşitlilik başlığında ise insanlar, farklı doğal ve toplumsal durumlarla karşı karşıya oldukları, farklı geleneklerden geldikleri, farklı biçimlerde düşünüp hayal kurdukları, yaratıcılık ve hayal gücü yeteneklerine sahip oldukları için yarattıkları kùltürlerin doğası da ister istemez çeşitlilik arz eder ve kùltürel çeşitlilik şaşırtıcı bir şey değildir; insan varoluşunun ayrılmaz bir parçasıdır konuları üzerinde durulmaktadır. İnsanların hem kùltürlerle iç içe oldukları hem de evrensel açıdan ortak özelliklere sahip oldukları vurgulanmaktadır.

Beşinci Bölüm Kùltürü Anlamak'ta, yazar, kùltüre ait olan kavramları ve kùltürün dinamiklerini, kùltürel toplulukları, kùltüre saygı duymayı vs. tanımlamakta ve açıklamaktadır. Yazara göre, kùltür ilk olarak dilde başlayıp daha sonra insan yaşamının tamamını kapsayan bir olgudur. Kùltürün dinamiklerinin tek bir ögeden değil birçok ögeden oluşması, kùltürel topluluğun kùltürel sadakate önem vermesi gerektiği ve kùltürel etkileşimin kaçınılmaz olduğu konuları üzerinde durulmaktadır. Yazar bu bölümde okuyucuya kùltür hakkında geniş bir çerçeve sunmaktadır.

Altıncı Bölüm Çağdaş Devleti Yeniden Kurmak'ta, yazar, modern öncesi toplumlarda kimliğin odağının, toprak değil yaşam biçimi olduğunun altı çizilmekte ve çağdaş toplumlarda toprağa dayalı bir kimlik tanımlamasının ön plana çıktığını belirtmektedir. Çağdaş devletin bireyleri tek bir toprak sınırı içerisine hapsediği, temel amacın vatandaşın değil toprak bütünlüğünün korunması olduğu üzerinde durulmaktadır. Çağdaş devlet, kabile, etnik grup, kast gibi toplulukların önemine değil bireylerden oluşan bir birliğin önemine dikkat çekmektedir. Yazar bu bölümde Kanada devleti altında varlık sürdüren ve Kanada toplumunun aksine Fransızca konuşmak isteyen, Fransız okullarını savunan Quebecilileri ve Hindistan'da bulunan Keşmir eyaletinin kùltürel ayrıcalık taleplerini ele almaktadır. Yazara göre çağdaş devlet içerisinde tek bir kimlik yaratılmalıdır. Devletin tek ve standart bir ilkeler grubuna dayanmasının şart olduğu, standart bir yasal sisteme sahip olması gerektiği, eşit vatandaşlık ilkesinin ülkedeki tüm vatandaşların aynı temel haklar ve yükümlülüklerle sahip olmasının gerektirdiği, azınlıklara verilen ayrıcalıkların devletin egemenliğini tehlikeye attığını görmek gerekmektedir. Bundan dolayı yazar, devletin tek bir halktan oluşması gerekmediği, her biri farklı derecede özelliğe

sahip ama ortak yasal ve politik bağlarla birbirine bağlanmış halklardan oluşması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Yedinci Bölüm Çokkültürlü Toplumun Politik Yapısı'nda, yazar, çokkültürlü bir toplumun, vatandaşları arasında güçlü bir birliktelik ve ortak bir aidiyet duygusu yaratması gerektiği, aksi takdirde herkesi bağlayan kararlar alıp uygulayabilecek ve çatışmaları düzenleyip çözümlenebilecek birleşmiş bir toplum yaratamayacağı üzerinde durmaktadır. Yazar, çokkültürlü bir toplumun politik bütünleşmeyi sağlaması gerektiği, anayasa ile otorite yapısını sağlamlaştırması gerektiği, ortak kültürel öğeleri ön plana çıkartarak çok kültürlü bir eğitim ile toplumu eğitmesi gerektiği üzerine vurgu yapar. Özellikle bu bölümde yazar çokkültürlü eğitimin tekkültürlü eğitime göre avantajları üzerinde çok fazla durmaktadır. Genel olarak bu bölümde yazar çokkültürlü toplumun sahip olması gereken siyasi otorite, eğitim, kültür ve ulusal kimlikleri hakkında geniş bir çerçeveye çizer.

Sekizinci Bölüm Çokkültürlü Bir Toplumda Eşitlik, ilkesinin bir toplumda yarattığı zorluklar ve problemleri ele alınmaktadır. Bu zorluklar ve problemler yazar tarafından, Fransa'da Hijab takılmasının yarattığı problemler, hemşirelerin beyaz üniforma giymeyi reddetmeleri, İngiltere'nin Müslüman okullara destek vermeyi reddetmesi gibi örnekler etrafında ele alınmaktadır. Yazar çokkültürlü toplumda bazen ileri gidip bazı gruplara farklı davranmak değil, ek haklar sunmanın gerekli olduğunu, bu durumun onları, toplumun geri kalanıyla eşit hale getirmek ve politik bütünleşme, toplumsal uyum ve kültürel çeşitliliği teşvik etmesi açısından önemli olduğu üzerine vurgu yapılmaktadır.

Dokuzuncu Bölüm Kültürlerarası Değerlendirme Mantığı, bölümünde yazar çokkültürlü toplumda çoğunluğun değerlerine aykırı adetlere sahip topluluklar üzerinde durmaktadır. Yazar, toplumların bu değerleri hoş görmesinin her zaman beklenen bir şey olmadığını belirtir. Bu bölümde, kadın sünneti, çokeşlilik, yakın akraba evliliği, Hinduların ölümlerini yakma âdeti, çingenelerin çocuklarını okula göndermemesi, Yahudi ve Müslümanların hayvan kesme gelenekleri gibi olaylar üzerinde durulmaktadır. Yazar bu gibi adetleri değerlendirirken, bu adetlerin dini ya da kültürel temelleri olup olmadığına ve âdetin etkin toplumsal değerleri ihlal edip etmediğine bakılması gerektiğini savunmaktadır. Adet basit bir gelenek, tarihsel bir siğil ve azınlık bir kültürün parçası ise bu tarz adetlere

müdahale edilmesinin uygun olmayacağı görüşünü vurgulamaktadır. Dokuzuncu bölüm kitapta ele alınan kavramsal, kuramsal ve tarihsel çerçevenin pratikte yansımaları göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Onucu Bölüm Politika, Din ve İfade Özgürlüğü, Salman Rüştü'nün Şeytan Ayetleri (1988) kitabı etrafındaki tartışmaları ele almaktadır. Yazar o dönemde çokkültürlü bir toplum olan İngiltere'de yazılan bu kitabın, Müslümanların dini değerlerine zarar verdiği ve aşağıladığı için büyük tartışmalara sebep olduğu, hatta Humeyni tarafından Salman Rüştü'nün öldürülmesi gerektiği kararının verildiği ve geniş protestoların yapıldığı konuları üzerinde durmaktadır. Ancak iki topluluk içerisindeki çoğu birey, karşılıklı konumlarını gözden geçirmeye başlayınca, başlangıçtaki sertliğin yumuşadığı ve ortak bir paydanın oluştuğu görülmektedir. Yazar çokkültürlü bir toplumda farklı kültürler hakkında ortaya atılan görüşlerin karşı tarafın değerlerine aykırı olmaması gerektiği yine aynı şekilde eleştiriye maruz kalan topluluğun daha yumuşak bir üslup ile konuya yaklaşması gerektiğini savunmaktadır.

Sonuç olarak *Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek* kitabı, tarihsel açıdan çokkültürlülüğün geçirdiği evreleri, çokkültürlü toplumların sahip olması gereken özellikleri, çokkültürlü toplumda yaşanan eşitlik, adalet, politik ve ifade özgürlüğü gibi sorunları ele almakta ve çokkültürlü toplumlarda yaşanan olaylar ile bu durumları örneklendirmektedir. Kitap, kültür ve çokkültürlülükle ilgilenen herkes tarafından mutlaka okunmalı, yüksek lisans ve doktora seviyesindeki öğrencilere tavsiye edilmelidir.